

Vertimai

APIE FILOSOFINĖS KRITIKOS ESMĘ IR JOS SANTYKĮ SU ŠIUOLAIKINĖS FILOSOFIJOS SITUACIJA

G. W. F. Hegel, F. W. J. Schelling*

Kritika, kad ir kokioje meno ar mokslo srityje būtų taikoma, reikalauja kriterijaus, kuris būtų nepriklausomas nei nuo sprendžiančiojo, nei nuo paties dalyko, apie kurį sprendžiama. Ji reikalauja tokio kriterijaus, kuris būtų išvestas ne iš kokio nors paskiro reiškinio ar subjekto ypatybės, bet iš nekinančio ir amžino paties dalyko provaizdžio (*Urbild*). Kaip kad vaizduojamojo meno idėja nėra sukuriamą ar atrandama meno kritikos dėka, o veikiau yra jos suponuojama, taip ir filosofinės kritikos atveju pačios filosofijos idėja yra jos pirminė prielaida ir sąlyga. Be šios idėjos ji vieną subjektyvumą tik supriešintų su kita ir niekad patį absoliutą su tuo, kas sąlygota.

Tai, kas filosofinę kritiką skiria nuo meno kritikos, yra ne jos gebėjimas spręsti objektyviai, pasireiškiantis kuriame nors tekste, o veikiau jos objektas arba pati idėja, kuri glūdi jos pagrinde ir kuri negali būti niekas kita, kaip tik pačios filosofijos idėja. Kai dėl pirmojo momento, tai tiek

filosofinė kritika, tiek meno kritika siekia universalumo (*allgemeine Gültigkeit*). Taigi tas, kuris vis dėlto siekia paneigti sprendimo (*des Urteils*) objektyvumą, turi priimti iš esmės skirtingų, bet lygiai teisingų (o ne vien skirtingų vienos ir tos pačios idėjos formų) filosofijų galimybę. Tačiau akivaizdu, kad tai yra nuostata, kurios, kad ir kaip ji guostų, nė neverta svarstyti. Kadangi pats protas yra vienas, tai ir filosofija yra ir gali būti tik viena. Ir lygiai kaip negali egzistuoti skirtingi protai, taip ir jokia siena negali skirti proto nuo jo savižinos, nes tada turėtume reikalą su esmiškai skirtingomis savižinos apraiškomis. Juk protas, kai traktuojame jį absoliučiai ir tuo mastu, kuriuo jis pats tampa savižinos (taigi filosofijos) objektu, vėlgi tėra vienas ir tas pats ir todėl visiškai tapatus.

Pačios filosofijos skirtingumo pagrindas negali glūdėti nei pačioje jos esmėje, kuri yra vienintelė, nei gebėjimų objektyviai suformuluoti jos idėją nevienodume. Kadangi

* Nors tekste ir atpažįstama Hegelio plunksna, dėl idėjinio turinio (*Hauptgedanken*) autorystės vis dėlto nesutariama. Straipsnis buvo publikuotas 1802 m. pirmajame „Kritinio filosofijos žurnalo“ (*Kritisches Journal der Philosophie*, 1801–1803) numeryje. Kurį laiką bendradarbiaudami šį žurnalą leido jaunieji Schellingas ir Hegelis. Kadangi tai dar ankstyvasis abiejų mąstytojų minties tarpsnis, kuriame ryški abipusė įtaka ir idėjų asimiliacija, tekstą, ko gero, pagrįsta laikyti bendraautorių darbu.

filosofijos požiūriu pati idėja jau yra viskas, tai sugebėjimas ją pateikti, kuris jai taip pat priklauso, tėra kita filosofijai neesminga jos pusė. Taigi begalinės skirtingų ir savo esme tarpusavyje besiskiriančių (nors ir lygiomis teisėmis save viena kitai supriešinančių) refleksijų įvairovės galimybė gali atsiverti tik tuo atveju, jei filosofija yra apibrėžiama kaip absoliuto pažinimas. Kaip dievas arba kitu atžvilgiu gamta, jis būtų mąstomas kaip nekintanti ir absoliuti subjektyvaus pažinimo priešybė.

Tačiau net ir šiuo požiūriu tasai skirtingumas turėtų pats save suspenduoti (*aufheben*) ir patobulinti (*verbessern*). Kadangi pažinimas čia yra pateikiamas kaip kažkas formalu, savo santykiyje su objektu jis yra suvokiamas kaip visiškai pasyvus. Taigi iš subjekto, kuris turėtų pasižymėti šiuo dieviškumo suvokimu arba gryna ir objektyvia gamtos išvalga, yra reikalaujama, jog jis apskritai užsisklęstų nuo bet kokio kito santykio su ribotumu ir susilaikytų nuo bet kokios savo veiklos, teršiančios suvokimo grynumą. Dėl tokio įsisavinimo (*Aufnehmen*) pasyvumo ir objekto tapatumo tai, kas yra pateikiama kaip rezultatas, turėtų būti absoliuto pažinimas, o iš to išskylanti filosofija vėlgi privalo būti absoliučiai vienintelė ir visais atžvilgiais ta pati.

Kadangi proto, lygiai kaip ir grožio, tiesa yra tik *viena*, tai ir kritika iš esmės yra galima kaip objektyvus sprendimas. Iš to matyti, jog ji turi prasmę tik tiems, kurie jau turi šios vienos ir tos pačios filosofijos idėją, ir atitinkamai tik tuose darbuose ji gali būti taikoma, kuriuose ši idėja yra daugiau ar mažiau aiškiai išreikšta pažinimui. Tiems žmonėms ir tuose darbuose, kuriuose šios idėjos siekiama išvengti, kritika pasirodo kaip visiškai bergždžias užsiėmimas. Jei šios idėjos stokojama, ji

susiduria su didžiausiais keblumais – juk jei bet kokia kritika yra pajungta vienai idėjai, tai ten, kur šios idėjos trūksta, jokios kritikos nebelineka, nes vienintelis santykis, kuris tokiu atveju ją tiesiogiai sietų su jos objektu, tegali būti panieka. Tačiau, ką nors šitaip atmesdama, ji nutraukia visas sąsajas tarp to, kas stokoja filosofijos idėjos, ir to tikslo, dėl kurio ji apskritai egzistuoja. Kadangi abipusis pripažinimas čia yra suspenduojamas, tai tokiu atveju iškyla tik dvi viena su kita supriešintos subjektyvybės. Tai, kas neturi nieko bendra, iškyla lygiomis teisėmis; todėl tokia kritika, kuri sprendžia apie viską, išskyrus filosofiją, galiausiai neapaiskina nieko (nes ji juk nesiekia nieko kito kaip tik būti filosofija) ir perkelia save į subjektyvybės poziciją, kur jos teiginiai teiškyla kaip vienašališka retorika. Kadangi kritika turi būti objektyvi veikla, tai tokia situacija tiesiogiai prieštarausja jos esmei. Jos sprendimas (*Urteil*) yra nukreiptas į pačios filosofijos idėją, tačiau kadangi kita pusė šios idėjos nepripažįsta, tai pastaroji tėra svetimas teisėjas. Šiam kritikos santykiui, kuris filosofiją atskiria nuo ne-filosofijos, nėra jokios tiesioginės alternatyvos. Kritika privalo būti vienoje pusėje, o ne-filosofija – jos priešpriešoje. Kadangi ne-filosofijos santykis su filosofija yra negatyvus ir apie filosofiją tokiu atveju negali būti nė kalbos, tai nelieka nieko kito, kaip tik aptarti tai, kaip ši negatyvi pusė pasirodo ir išduoda savo nesatį (*Nichtsein*), kuri, kiek ji pasireiškia, yra vadinama banalybe (*Plattheit*). Ir kadangi negali nebūti taip, kad tai, kas jau pradžioje yra niekas, laikui bėgant tik vis labiau ir labiau nepasirodys esąs būtent niekas (*Nichts*) (tad visiškai pagrįstai jį galima tokiu laikyti), tai tame, kas yra konstruojama iš šios pirminės niekybės (*Nullität*), kritika bus sutaikyta su

tuo nesugebėjimu, kuris jau pačiu pirmuoju savo sprendimu nepastebėjo nieko, išskyrus savivalę ir užsispyrimą.

Tačiau ten, kur filosofijos idėjos iš tiesų esama, ten kritikos priedermė yra atskleisti tą būdą ir laipsnį, kuriuo ji pasirodo laisvai ir aiškiai, ir tą mastą, kuriuo ji išsivystė į mokslinę filosofijos sistemą.

Kiek tai liečia pastarąjį dalyką, tai su džiaugsmu ir malone turi būti priimta net ir jei gryna filosofijos idėja pasireiškia be mokslinio matmens, o su dvasia ir naivumu, kuris nepasiekė sisteminės sąmonės objektyvumo. Tai žymi gražią sielą, kurios inertškumas leido apsaugoti nuo mąstymo nuopuolio. Tačiau ši siela sykiu stokojo drąsos pasiduoti tam nuopuoliui ir šią savo kaltę išlaikyti iki pat jos išpirkimo. Taigi savižiūros objektyvioje mokslo visumoje ji nepasiekė. Vien tuščia tokių dvasių forma – dvasių, kurios visgi be jokios dvasios siekia vien trumpais žodžiais pateikti esmę ir tai, kas filosofijoje yra svarbiausia, – neturi nei mokslinės, nei jokios kitos reikšmės, kuri būtų verta dėmesio.

Tačiau kai filosofijos idėja tampa mokslinės, ji turi būti atskirta nuo individualybės, kuri savo charakterį turės išreikšti neiškreipdama filosofijos idėjos ir grynai objektyvios jos išraiškos tapatumo; ji turi būti atskirta nuo to subjektyvumo arba ribotumo, kuris dalyvauja šios idėjos išsklaidoje (*Darstellung*). Taigi kritika turi pasireikšti būtent čia ir pašalinti subjektyvumą, temdantį filosofijos spindesį.

Kai paaiškėja, kad filosofijos idėja iš tiesų egzistuoja, tuomet kritika gali paisyti savo reikalavimo ir siekiamybės (*Bedürfnis*), kuri pasireiškia tuo objektyvumu, jog visuomet siekia pasitenkinimo, ir dėl savo tikrojo polinkio į išbaigtą objektyvumą atmesti formos ribotumą.

Tačiau šiuo atveju gali susiklostyti dvejopai. Gali būti, jog sąmonė tiek neišsivystė, jog peržengtų subjektyvumą; filosofijos idėja nepakilo iki laisvos žiūros skaidrumo ir liko glūdėti vien tamsiame fone, nes tos formos, kuriose ji pasireiškė labiausiai ir kurios pasižymi dideliu autoritetu, vis dar neprasiveržė iki gryno beformiškumo arba, o tai yra tas pats, iki pačios aukščiausios formos. Net jei kritika ir negali pripažinti kokio nors veikalo ar veiklos kaip pačios idėjos formos, šis siekis visgi nėra ignoruojamas. Tikras mokslinis interesas siekia tik pašalinti tą lukštą, kuris slepia šį vidinį veržimąsi ir neleidžia jam iškilti į dienos šviesą. Svarbu suvokti, jog nors kiekviena iš tos daugybės dvasios refleksijų ir privalo išsaugoti savo vietą filosofijoje, sykiu jos yra subordinuotos ir stokojančios.

Arba gali pasirodyti, jog filosofijos idėja yra aiškiau atpažįstama, tačiau subjektyvumo filosofiją siekia apginti tik tuo požiūriu, kiek ši jai yra reikalinga siekiant išsaugoti save pačią.

Tokiu atveju svarbu ne iškelti filosofijos idėją, bet veikiau aptikti tuos momentus, kuriuos subjektyvumo pritaiko taip, kad galėtų išvengti filosofijos ir pademonstruoti savo silpnumą, kuriam ribotumas yra jo saugi priebėga. Tai matyti tiek jos pačios, tiek filosofijos idėjos, kuri yra susieta su subjektyvumo, atžvilgiu. Juk tikroji šios idėjos energija yra nesuderinama su subjektyvumu.

Visgi esama kito būdo, ties kuriuo kritika turi ypač susitelkti – būtent to, kuris tariasi priklausęs filosofijai, kuris pasitelkia didžiąsias filosofines sistemas išreiškiančias formas ir sąvokas ir kuris įsitraukia į gausias diskusijas, nors iš esmės tėra tuščių žodžių migla be jokio vidinio turinio. Toks vapėjimas stokojant filosofijos idėjos savo

daugžodžiaivimu ir ypatingu išūlumumu vis dėlto įgyja tam tikrą autoritetą – iš dalies dėl to, jog atrodo beveik neįtikėtina, kad tiek daug kevalų gali būti be jokio turinio, iš dalies dėl to, kad ši tuštuma tam tikru būdu visgi gali būti bendrai suprantama. Tačiau niekas nekelia didesnio pasibjaurėjimo kaip šis filosofijos rimtumo pavertimas banalybe. Taigi kritika privalo visas savo jėgas sutelkti tam, kad būtų išvengta šios negandos.

Šios skirtingos formos daugiau ar mažiau dominuoja dabartinėje vokiečių filosofijoje, ir tai yra šio kritinio žurnalo objektas. Kadangi Kanto (nors kur kas labiau Fichte's) dėka buvo suformuluota mokslo ir ypač filosofijos kaip mokslo idėja, tai šioms formoms taip pat yra būdinga ta bendra ypatybė, jog bet koks filosofavimas prasižada ir vystosi mokslo ir sistemos link arba bent išskyla kaip absoliutus visos filosofijos principas. Tuo būdu ima formuotis daugybė sistemų ir principų, kurie šiai filosofuojančiai visuomenės daliai suteikia tam tikro išorinio panašumo su tuometinės filosofijos situacija Graikijoje, kur kiekviena protinga filosofuojanti galva filosofijos idėją plėtojo pagal savo individualybę. Tačiau pavienis filosofavimas čia visgi prarado bet kokią vertę ir toje daugybėje vienai ar kitai temai skirtų filosofinių samprotavimų, dažniausiai pateikiamų akademinuose veikaluose, nebėra galimybės išskirti ką nors kaip filosofą. Tad sykiu rodomi, jog filosofijos laisvė, išsivadavimas nuo autoriteto ir mąstymo nepriklausomybė mūsų pažeidė taip toli, jog tapo gėda save vadinti filosofu pagal jau egzistuojančią filosofinę sistemą; manoma, jog savimąsta gali pasireikšti tik tuo originalumu, kuris sukuria visiškai naują ir savitą sistemą.

Kaip vidinis filosofijos gyvenimas, įgydamas išorišką pavidalą, neišvengia-

mai suteikia tam pavidalui daugelį savo paties savitos organizacijos formos bruožų, taip ir genijaus originalumas skiriasi nuo ypatingybės (*Besonderheit*), kuri pati save laiko originalumu ir pateikia kaip originalumą. Juk atidžiau pažvelgus ši ypatingybė iš tiesų visuomet save išlaiko bendroje kultūros tėkmėje ir niekuomet negalės pasigirti, jog iš jos išstruko ir pasiekė grynos filosofijos idėją; nes jei ji šią idėją ir įgytų, tai tą pačią idėją ji atpažintų ir kitoje filosofinėje sistemoje, o tai reiškia, kad ji jau nebegalėtų vadintis *individualia filosofija*, nors ir privalo save išsaugoti kaip pavienę gyvuojančią formą. Tai, ką ji šioje tėkmėje sukūrė savito, yra ypatinga refleksijos forma, iškelta iš kurios nors pavienės ir todėl subordinuotos pozicijos. Šiame amžiuje, kai intelektas (*Verstand*) buvo vystomas įvairiausiomis kryptimis ir buvo taikomas, ypač filosofijoje, daugybe būdų, tokią poziciją įgyti gana lengva. Tačiau šių originalių tendencijų bei pastangų siekiant pavienės formos ir sistemos visuma labiau atsiskleidžia kaip pasmerktųjų agonijos drama nei laisvas gausybės drauge gyvuojančių formų vystymasis filosofiniuose Graikijos soduose. Arba jos yra amžiams susaistytos savo ribotumo, arba turi tolydžio griebtis tai vieno, tai kito ribotumo, visais jais paeilui gėrėtis ir galiausiai vieną po kito atmesti.

Jei kalbėsime apie pačią tokios *ypatingybės* pastangą išsivystyti iki *sistemos* ir pateikti save kaip visumą, tai šis darbas, be abejo, yra kur kas sunkesnis ir toji ypatingybė šiuo atveju žlugtų. Nes kaipgi tai, kas ribota, galėtų išsivystyti iki visumos ir tuo pat metu nesuirti? Jau vien pats individualaus principo siekis pasirodo kaip pastanga įgyti kažką savito ir tik sau vienam pakankamo, kažką, kas atsisako pretenzijos į žinojimo objektyvumą ir totalumą. Tačiau objekty-

vioje formoje visuma daugiau ar mažiau glūdi bent kaip medžiaga (*Materialien*), kaip egzistuojančio žinojimo įvairovė. Ją pažeisti ir nuosekliai joje plėtoti savo savitą sąvoką yra sunku. Tačiau tuo pat metu (kadangi ši visuma iš tiesų egzistuoja) ji niekada negali būti plėtojama atsitiktinai ir be jokio sąryšio. Visa tai genialiausiai atrodo tada, kai visiškai tuo nesirūpinama ir individualus principas tiesiog yra iškeliamas kaip vienintelis, esą sąryšiu tepasirūpina likęs žinojimas. Laikoma, kad pamatiniam principui suteikti mokslinį ir objektyvų matmenį būtų greičiau niekingas užsiėmimas. Tačiau jei, viena vertus, tokio matmens nestokojame, o, kita vertus, nepasivarginame žinojimo įvairovę padaryti rišlią ir ją susieti su principo ribotumu, tai visus šiuos reikalavimus aprėpia toks būdas, kai filosofuojama „provizoriškai“ (*provisorisch philosophiert*), t. y. esamybė (*das Vorhandene*) pateikiama ne siekiant žinojimo sistemos, bet vien dėl to, jog atrodo, kad tai gali būti naudinga lavinant protą – o kam gi dar tos esamybės gali reikėti?

Šiuo atžvilgiu ypač pasitarnavo kritinė filosofija. Juk būtent šios filosofijos dėka buvo parodyta, jog, kalbant jos terminais, intelekto sąvokos gali būti taikomos tik patyrimui, jog pažindamas savo teorinėmis idėjomis protas teįsipainioja į prieštaras ir jog pažinimui apskritai jo objektas turi būti duotas tik per juslumą. Taigi šitai leido protą moksle visiškai atmesti ir pasiduoti pačiam kvailiausiam empirizmui. Kai šiurkščiausios bedvasės refleksijos rezultato apnuodyta žiūra pačias grubiausias ir patyrimui taikomas sąvokas pateikia kaip vidinius ir išorinius patyrimus ar kaip sąmonės faktus ir kai šiais pavadinimais visa tampa įvardijama dėl iš kažin kur gauto patvirtinimo, jog tai atsiranda sąmonėje, – šitai

nutinka remiantis būtent kritine filosofija, kuri patyrimą ir pagavą (*Wahrnehmung*) pateikia kaip būtinus pažinimui, o protui pripažįsta ne konstituojantį, bet vien reguliatyvų santykį su žinojimu. Nepaisant to, jog ne-filosofija (*Unphilosophie*) ir nemoksliskumas (kuriuos kitu atveju filosofija laisvai niekino) savo pagrįstumui pasitelkė filosofinę formą, kritinė filosofija šiuo būdu įgijo kur kas didesnį privalumą: sveiką protą, kiekvieną ribotą sąmonę ir gražiausius jų žiedus, t. y. tai, kas atitinka aukščiausią moralinį žmonijos interesą, ji suvienijo su filosofija.

Tačiau jei subjektyvė (nesvarstant to sunkumo, su kuriuo ji susiduria pristatydama save kaip sistemą, nes kritinė filosofija bent vieną baigtinių formų įvairovę pavertė įtartina arba nereikalinga) suvaržyta savo ribotumo išvalgos ir tarsi nešvarios sąžinės genama gėdijasi save pristatyti kaip absoliutą, kaipgi tuomet ji, nepaisydama savo aukštesnio žinojimo ir filosofijos idėjos akivaizdumo, gali veikti ir būti išsaugota? Pirmiausia turime pradėti nuo kurios nors formos, kurią atpažįstame kaip baigtinę. Ji negali pateikti nieko kita kaip tik tai, kas reiškinių atžvilgiu yra arbitralus pradžios taškas, kuris, nors pats savaime ir nenaudingas, kurį laiką visgi gali veikti (ir šitai netrukus bus parodyta) provizoriškai, problemiška ir hipotetiškai. Jis yra reikalingas tik tam kartui, be paskesnių pretenzijų toliau būti išlaikytas. Vėliau jis legitimuos pats save. Jei nuo jo atsispirdami pasiekiamo tai, kas tikra, tai iš dėkingumo už tai, jog buvo parodytas kelias, šį arbitralų pradžios tašką atpažinsime kaip būtiną ir pagrįstą. Bet kadangi tai, kas tikra, nereikalauja jokios vaikiškos vaikštynės (*Gängelbandes*), kad galėtų mus pasiekti, o privalo gebėti pasirodyti savarankiškai, ir kadangi tai,

kas ribota (ribotu tai laikoma todėl, kad, kaip pripažinta, jame pačiame neglūdi jo buvimo prasmė ir kad tai tėra vien kažkas hipotetiška ir problemiška), galiausiai vis dėlto turi tapti patvirtinta kaip tai, kas yra iš tikrųjų tikra, tai pasirodo, jog iš esmės čia buvo siekiama išsaugoti baigtinumą; tačiau tai, kas nebegali būti hipotetiška vėliau, negali būti hipotetiška ir nuo pradžių, lygiai kaip ir tai, kas jau pradžioje yra hipotetiška, negali vėliau tapti kategoriška (jei taip būtų, tai, kas hipotetiška, jau nuo pat pradžių pasirodytų kaip tai, kas absoliutu), bet kadangi hipotetiškumas, kaip jam ir dera, yra pernelyg drovus, tai jam reikia kontrabandininkų aplinkkelio, kad juo būtų galima „atsigabenti“ absoliutumą.

Vis dėlto toks baigtinis pradžios taškas yra pateikiamas kaip kažkas hipotetiška ir tik kuriam laikui (nors šiuo atveju jis ir tariasi neturįs jokių pretenzijų), todėl šitai sukuria tik dar vieną iliuziją. Jis kukliai prisistato kaip hipotetinis arba iššyk kaip tikras ir abiem atvejais veda prie to paties rezultato – baigtinumas, kaip tai, kas jis yra, išsaugomas savo atskirtume, o absoliutas lieka idėja ir anapusybe, t. y. paveiktas baigtinybės.

Atrodo, kad tikras pradžios taškas, kuris, idant būtų tikras, yra suvoktas betarpiškoje sąmonėje, savo betarpiško tikrumo dėka pakeičia tai, ko jis dėl savo baigtinumo stokoja. Ir būtent tokia yra grynoji sąmonė, kuri, kiek ji šiuo atveju yra pradžios taškas, kaip tokia išskyla betarpiškoje priešybėje tam, kas empiriška. Tačiau toks baigtinis tikrumas negali būti filosofijos savyje ir sau rūpestis. Ta filosofija, kuri tam, kad būtų susieta su tikrumu, pradeda nuo bendriausiai galiojančių teiginių arba veiklos, artimos kiekvienam žmogiškam supratimui, sukuria arba kažką pertekliško (kadangi, idant apskritai

būtų filosofija, šį ribotumą ji privalės tuojau pat peržengti ir suspenduoti (*aufheben*), o šitaip suklaidintas sveikas protas aiškiai pastebės, jei jo sfera bus apleista ir bus siekiama jį priversti save pranokti); arba, jei šis baigtinis tikrumas kaip toks turi būti ne suspenduotas, o įtvirtintas ir išlaikytas, tai jis privalo savo baigtinumą aiškiai atpažinti ir *reikalauti* begalybės. Tačiau begalybė šiuo atveju išskyla tik kaip reikalavimas, tik kaip mintis, *idėja*, kuri kaip būtina ir įsisąmoninta visa apimanti proto idėja vis dar yra vienpusiška. Taip yra todėl, kad tas, kuris ją mąsto (arba apibrėžtumas, nuo kurio buvo pradėta) ir ji pati išskyla kaip atskiri. Šiuo būdu siekiant išsaugoti ribotumą, absoliutas išskyla kaip aukščiausia idėja, tačiau ne kaip vienintelė esatis, ir kadangi šis prieštaravimas išlieka absoliutus ir dominuoja visoje sistemoje, filosofijos mokslas pirmiausia prasideda būtent čia. Be abejo, tai būdinga visai mūsų naujai filosofinei kultūrai ir ši samprata aprėpia beveik visa, ką mūsų dienomis yra priimta laikyti filosofija. Net ir pati aukščiausia pastarųjų laikų filosofijos apraiška neįveikė lig šiol įsitvirtinusio vidujybės ir išorybės, šiapusybės ir anapusybės poliariškumo. Taigi šitaip ta filosofija, kuri siekia tik pažinti absoliutą, ir ta, kuri jame būva (nors pastaroji iškilo tik pavadinta tikėjimu), lieka supriešintos. Kadangi šio dualizmo priešybėms yra suteikiama pati abstrakčiausia išraiška, filosofija taip ir nebuvo išvaduota iš mūsų refleksijos kultūros (*Reflexionskultur*). Vadinasi, šios abstrakčiausios priešybių išraiškos forma ir yra pati svarbiausia; ir nuo šio kraštutinumo pereiti į tikrąją filosofiją yra kur kas lengviau, nes absoliuto idėja, kuri yra iškelta, pati atmeta šį prieštaravimą, kuris su savimi atsineša šios idėjos, privalomybės (*Sollens*) ir begalinio reikalavimo formą.

Tačiau negali būti pražiūrėta ir tai, kiek daug filosofijos studijos pasiekė dėl to, jog pati priešara kaip tokia (kurią siekia įveikti kiekviena filosofija) buvo taip įvairiai plėtojama ir kokią daugybę formų ji gali įgyti; mat vėlesnė filosofija, nors ir buvo nusitaikiusi į tą priešaros formą, kuria ji tuo metu dominavo, ir ją įveikė, nejučia vėl atkriti į kitą priešarą.

Antra vertus, kita dominuojanti tendencija pasižymi tik neigiamais bruožais – ta, kuri filosofines idėjas, vos tik jos iškyla, tuojau pat siekia paversti *populiariomis* arba bendrai suprantamomis. Tačiau savo prigimtimi filosofija yra kažkas ezoteriška, kaip tokia ji nėra sukurta miniai ir negali būti prie jos pritaikyta. Filosofija ji yra tik todėl, jog priešpriešinama intelektui ir kur kas labiau sveikam protui, kuris gali būti suprantamas vien kaip įvietintas ir įlaikintas žmonių padermės ribotumas. Palyginus su juo, filosofijos pasaulis savyje ir sau (*an und für sich*) yra išvirkščias pasaulis. Kai Aleksandras išgirdo, kad jo mokytojas savo filosofinius tekstus paskelbė viešai, iš pačios Azijos širdies jam parašė, jog neturėjęs viešinti to, ką jie kartu filosofavę, tačiau Aristotelis apsigynė atsakydamas, kad jo filosofija sykiu yra ir nėra išviešinta – mat filosofija privalanti pripažinti liaudžiai galimybę iki jos pakilti, tačiau negalinti iki jos nusileisti. Vis dėlto šiais laisvės ir lygybės laikais, kai išsilavinusi visuomenė tapo tokia gausi ir nebenorėdama nieko nuo savęs nuslėpti dedasi tinkama viskam, kas gera, arba bent tam, kas gera jai, – tai net ir tokiais laikais tai, kas gražiausia ir geriausia, negali išvengti blogos lemties. Visuomenė negali pakilti iki to, ką ji regi sklandant virš savęs, tol, kol tai netapo tiek bendra, jog galėtų būti prie jos pritaikyta; ir toks jos subanalinimas tapo pripažintas

kaip tam tikra pagirtina veikla. Nėra tokios aukštesnės žmogaus dvasios veiklos sferos, kuri nebūtų patyrusi šios nedalios. Pakanka tik paleisti į apyvartą kokią nors meno ar filosofijos idėją ir ji tuojau pat paverčiama medžiaga, tinkama pamokslams, sąvadams ar „Reichsanzeiger“ skaitytojų namų apyvokai. Plėtodamas savąją filosofiją, *Teodicėje* Leibnizas ėmėsi to sunkaus darbo, bet tuo labiau išgarsino ne savo filosofiją, o savo vardą; šiais laikais jau esama tam tikslui ganėtinai neblogai pasirengusių žmonių. Su pavienėmis sąvokomis šis reikalas išsprendžia savaime. Tereikia jų pavadinimą susieti su tuo, kas kasdieniame gyvenime jau seniai tapo įprasta. Tiek savo ištakomis, tiek jau tapusi savyje ir sau, Apšvieta pati įkūnija šį intelekto banalumą ir jo bergždžią iškėlimą virš proto, taigi tam, jog taptų patrauklios ir suprantamos, šių sąvokų reikšmės keisti visiškai nereikėjo. Galima sutikti, jog pati sąvoka „idealybė“ (*Ideal*) šiais laikais iš esmės reiškia tik tai, kas savyje neturi nieko tikra; arba „humaniškumas“ (*Humanität*) – tik tai, kas yra visiškai banalu. Tariamai atvirkščias atvejis, kuris savo pagrindu vis dėlto sutampa su visu tuo, kas aptarta anksčiau, pasirodo ten, kur toji medžiaga jau yra „populiari“, ir toms „populiarybėms“ (*Popularitäten*), kurios nė viename žingsnyje neapleidžia bendrųjų sąvokų sferos, filosofinio ir metodinio pritaikymo dėka yra suteikiamas išoriškas filosofijos pavidalas. Tačiau jei pirmuoju atveju suponuojama, jog tai, kas filosofiška, sykiu gali tapti visiems prieinama, taip ir antruoju atveju tariama, jog tai, kas jau pačia savo prigimtimi yra visiems prieinama, kažkokiu būdu gali tapti filosofiška – taigi abiem atvejais filosofija yra derinama su lėkštumu.

Apskritai šią pastangų gausą galima susieti su visa persmelkusia sąmyšio dva-

sia ir visur tyrančiu nestabilumu, kuris išskiria mūsų laikmetį. Po ilgų didžiausio atkaklumo šimtmečių, kai siaubingiausio mėšlungio kamuojama ji vis siekė atsikratyti pasenusios formos, vokiška dvasia galiausiai atsidūrė ten, kur net pačios filosofinės sistemos tapo varžomos nuolatinės kaitos ir naujumo idėjos. Tačiau šis kaitos ir naujumo siekis neturi būti painiojamas su tuo žaidimo abejingumu, kuris savo didžiausiu lengvabūdiškumu sykiu yra pats tauriausias ir vienintelis tikrai rimtas dalykas. Tuo tarpu tasai neramus judėjimas į darbą kimba tik su didžiausiu ribotumo uolumu. Likimo jam lemta būtinai pajusti tą slogų nepasitikėjimo jausmą ir tą slaptą nevilgtį, kuri apsinuogins pirmiausia, nes šis uolus ribotumas stokoja to, kas yra gyvas rimtumas (*lebendigen Ernst*); apskritai jis nedaug tegali atiduoti už savo reikalą, lygiai kaip ir negali turėti jokio bent kiek didesnio poveikio – nebent tik patį efemeriškiausią.

Arba, jei norima, ši nerimastis gali būti suvokiama ir kaip fermentavimasis (*Gärung*), kuris leidžia dvasiai iš sunykusios kultūros trūnėsių išsiveržti naujam gyvenimui ir atsinaujinusių pavidalu vėl pakilti iš senojo pelenu. Karteziškoji filosofija naujajai mūsų Šiaurės Vakarų pasaulio istorijos kultūrai filosofine forma pristatė visiems bendrai suvokiamą dualizmą – *dualizma*, kurio dėka tiek tylus viešojo žmonijos gyvenimo pasikeitimas sunykus senajam, tiek triukšmingesnės politinės ir religinės revoliucijos apskritai pasirodo tesančios vien margaspalviai išoriški jo pavidalai, tačiau priešindamasi tai bendrajai kultūrai, kurią šis dualizmas įkūnija, filosofija, lygiai kaip ir kiekviena gyvosios gamtos dalis, turėjo ieškoti būdo išsigelbėti. Tai, ką filosofija šiuo atžvilgiu nuveikė, ir kur tai buvo išreikšta tiesiai ir atvirai, ji buvo pasitikta

su įniršiu. O ten, kur tai vyko užmaskuotu ir sumišusiu pavidalu, juo lengviau dominavo intelektas, kuris visa vėl sugražino prie ankstesnės dualistinės esmės. Tad šioje mirtyje buvo grindžiami visi mokslai ir tai, kas juose vis dar buvo moksliška – tai, kas buvo bent subjektyviai gyva, laikas visiškai pražudė. Taigi jei tai betarpiškai nebūtų pačios filosofijos dvasia, nugramzdinta ir prislėgta šioje plačioje jūroje ir dėl to tik juo stipriau jaučianti savo augančių sparnų jėgą, tai tasai mokslų nuobodulys – tasai rūmas, surestas proto apleisto intelekto, kuris (o tai blogiausia) pasiskolinęs „šviečiamojo“ arba „moralinio proto“ vardą galiausiai sugriovė net pačią teologiją, – visą šią besiplečiančią lėkštybę paverstų nepakeliama. Jis privalėjo bent jau sužadinti šios gausybės ilgesį tai ugnies kibirkščiai, gyvam žiūros susitelkimui ir (kadangi jau pakankamai ilgai buvo pažįstama vien tai, kas mirė) pažinimui to, kas gyva, – pažinimui, kuris galimas vien proto dėka.

Šio tikrojo pažinimo, o ne vien ano negatyvaus klaidžiojimo (*negative Durchwandern*) arba amžino naujų formų radimosi, galimybe patikėti būtina, jei yra tikimasi tikrojo jų kritikos poveikio, t. y. ne vien negatyvaus šių ribotumų šalinimo, o veikiau tokio poveikio, kuris turėtų nutiesti kelią į tikrąją filosofiją. Tačiau jeigu ji gali turėti tik pirmąjį poveikį, pasiekama bent tai, jog ribotumų pretenzijos ir jų mėgavimasis savo efemeriška esatimi apkarsta ir sumažta. Ir tas, kuris nori, kritikoje gali neižvelgti nieko daugiau kaip tik amžinai besisukantį ratą, vos tik kurį iš bangų išnirusį pavidalą kas akimirka tuoj pat sviedžiantį žemyn. Tačiau gali būti, jog tas, kuris savimi tikras rymo ant plataus sveiko proto pagrindo, save masina tik šiuo objektyviu pasirodančių ir išnykstančių reiškinių reginiu; juo daugiau

paguodos ir tvirtumo jis įgyja dėl savo nutolimo nuo filosofijos, nes filosofiją jis *a priori* induktyviai (*a priori durch Induktion*) suvokia vien kaip tai, kame ribotumas sužlunga tik dėl kito ribotumo. Arba gali būti taip, kad jis tą pasirodančių ir išnykstančių formų plūsmą stebi su giliu ir smalsiu susidomėjimu ir didelėmis pastangomis mėgina visa tai sugriebti. Tada išmintingomis akimis jas palydi ir šitaip svaiginamas leidžiasi klajoti toliau.

Jei vienpusišką požiūrio tašką kritika siekia supriešinti su kitais tiek pat vienpusiškais požiūriu taškais, tai ji tampa polemiška ir šališka. Tačiau net ir tikra filosofija mažai tegali apsisaugoti nuo ne-filosofijos dėl savo išorinio panašumo į polemiką. Kadangi ji neturi nieko pozityviai bendro su pastarąja ir dėl to kritikos taikyti jai negali, tai lieka vien šis negatyvus kritikavimas (*negative Kritisieren*) ir konstravimas šio neišvengiamai visad tik pavienio ne-filosofijos pasireiškimo ir tos

individualybės, kurioje ji pasirodo (mat ji nepasižymi jokiais taisyklėmis ir kiekvienoje individualybėje pasireiškia skirtingai). Kai viena minia (*Menge*) atsiduria priešais kitą minią, tai kiekviena yra vadinama „partija“ (*Partei*). Tačiau jei viena „partija“ niekaip nebesapireiškia, tai ir kita nustoja būti „partija“. Taigi, viena vertus, kiekvienai pusei turi būti nepakenčiama pasirodyti vien kaip tam tikrai „partijai“ ir nepajėgti išvengti tos savaime išnykstančios regimybės, kuria ji virsta išitraukdama į ginčą. Tad jai tenka stoti į kovą, kurioje nuolatos pasirodo kitos pusės niekybė. Kita vertus, jei viena minia siekia apsisaugoti nuo kovos pavojų ir savo vidinės niekybės pasirodymo tuo būdu, kad kitą minią ji laiko *tik* „partija“, tai kaip tik tuo ji ją pripažįsta kaip kažką tikra ir sykiu paneigia tą universalumą, kurio atžvilgiu tai, kas yra toji „partija“, privalo būti nebe „partija“, o veikiau visiškai niekas; šitaip ji pati save pripažįsta būtent kaip „partiją“, t. y. kaip tai, kas tikrajai filosofijai yra niekas.

Versta iš: Hegel, G. W. F. *Über das Wesen der philosophischen Kritik überhaupt und ihr Verhältnis zum gegenwärtigen Zustand der Philosophie insbesondere*. In *Sämtliche Werke*, Bd 2. Jenaer Schriften 1801–1807. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1970.

Vertė **Brigita Gelžinytė**